

VENEDİK'İN REHİNE KRİZİ: 1171-1184 YILLARI ARASINDA BİZANS İLE BARIŞI SAĞLAMAK İÇİN VERİLEN DİPLOMATİK ÇABALAR*

Çeviren: H. Ömer ÖZDEMİR**

Makale Bilgisi

Başvuru: 01.05.2021

Kabul: 28.02.2022

Article Info

Received: May, 01, 2021

Accepted: Feb, 28, 2022

12 Mart 1171'de, etkin Roma yönetiminin son örneği olarak görülebilecek Bizans İmparatoru Manuel Komnenos (1143-1180), imparatorluktaki tüm Venediklilerin tutuklanıp hapse atılmasını ve mallarına el konulmasını emretti. İmparatorluk hapishaneleri ele geçirilen binlerce Venedikli ile dolup taştı. Venedikliler, Bizans'a karşı Doge II. Vitale Michiel (1155-1172) liderliğindeki bir misilleme savaş filosu göndererek yanıt verdiler ancak bu filo veba hastalığının çıkması dolayısıyla süratle yok edildi. Yenilgi Doge'un sadece makamına değil aynı zamanda hayatına da mal oldu. Bu esnada Venedikliler, bu yabancıların hücrelerinde kalmaya devam ettiler. Rehine krizi on seneden daha fazla sürecekti.

Akademisyenler uzun bir süredir 1204'deki Konstantinopolis'in zaptını açıklamak için 1171 ve 1172 olaylarını işaret ediyorlar. 1171'de genel anlamıyla Venediklilerin özellikle de Doge Enrico Dandolo'nun (1192-1205) Bizans hayatta kaldığı sürece Cumhuriyet'in çıkarlarının asla güvende olmayacağını anladıkları sıklıkla öne sürülmüştür.¹ Bu nedenle IV. Haçlı Seferi'nde haçı alan Venediklileri harekete geçiren şey hem kapitalist açgözlülük hem de Hıristiyanlığa aykırı bir intikam arzusuydu. Donald Queller ve ben bu yoruma, Venedik ve Bizans'ın Konstantinopolis'in

* Bu makale şurada yayınlandı: Thomas F. Madden, "Venice's Hostage Crisis: Diplomatic Efforts to Secure Peace with Byzantium between 1171 and 1184", *Medieval and Renaissance Venice*, (ed. Thomas F. Madden ve Ellen E. Kittell), University of Illinois Press, Chicago 1999, s. 96-108.

** Doktora Öğrencisi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ortaçağ Tarihi ABD, tarhcomer@gmail.com, Orcid: 0000-0002-0521-8987, İstanbul, Türkiye.

¹ Örnekler çoktur. İki tanesi: George Ostrogorsky, *History of the Byzantine State*, rev. ed., trans. Joan Hussey (New Brunswick, N. J., 1969), p. 413; A. A. Vasiliev, *History of the Byzantine Empire* (Madison, Wis., 1964), 2:453.

düşüşünden yirmi sene önce barış yaptığını ve Bizanslıların kurbanlarına 1204 senesi itibariyle borçlu oldukları tazminatın neredeyse tamamını ödediğini belirterek karşı çıktık.² Venedikliler, savunduğumuz gibi, Frank müttefikleri kadar dindar (ve açgözlü) idiler. Bizanslılardan nefret ettikleri için değil, Tanrıyı sevdikleri için haçı aldılar.³

Venedik ve Bizans'ın barış yapma süreci, öncelikle hiçbir anlaşma ya da nihai müzakere kaydı günümüze ulaşmadığından bir zamanlar tarihçiler için sorun teşkil etti⁴. Ancak son birkaç on yılda, konuyla ilgilenen her yeni yazar tarafından daha büyük güvenle yazılmış bir senaryo ortaya çıktı. Özetle, Venedik'in 1172'deki misilleme seferinin başarısızlığından sonra, barış beklentisiyle Manuel Komnenos'a bir dizi elçilik gönderdiği öne sürülüyor. Bu elçilikler sonuç vermediği için Venedik, Bizans'ın düşmanı olan Sicilya Kralı II. William'a dönmüştür. 1175'te San Marco Cumhuriyeti, Normanlar ile bir anlaşma imzalamıştır. (Bu Manuel'i o kadar endişelendiren bir şeydi ki müzakereleri tekrar devam ettirdi.) Nihayetinde, 1179'da Manuel ve Venedik, Venedikli mahkûmlarının çoğunun serbest bırakılmasına ve en azından prensipte Bizans'ın, Venedik kayıplarını geri ödeme yükümlülüğünü kabul etmesine yol açan bir tür anlaşmaya vardılar. Manuel'in 1180'deki ölümü nedeniyle, resmi bir anlaşma, Enrico Dandolo'nun da dâhil olduğu bir elçiliğin Konstantinopolis'e gittiği ve kalan tüm Venediklilerin serbest bırakılacağı, Konstantinopolis'teki mahallelerinin restore edileceği ve tazminat ödemelerinin yapıldığı 1184 yılına kadar beklemek zorunda kaldı.⁵

Venedik'in ilk barış elçisi 1171'de, Cumhuriyetin savaş filosu hâlâ Bizans çıkarlarına karşı büyük bir başarı elde ederken, Konstantinopolis'e gönderildi. Başka yerlerde de işaret ettiğim gibi, Doge II. Vitale Michiel ve Venedik'in seçkin yöneticileri, silahlı işgal yerine diplomasiyi tercih ederek misilleme

² Donald E. Queller ve Thomas F. Madden, "Some Further Arguments in Defense of the Venetians on the Fourth Crusade", *Byzantion* 62 (1992): 433-73, bilhassa ss. 454-55.

³ Donald E. Queller ve Thomas F. Madden, *The Fourth Crusade: The Conquest of Constantinople, 1201-1204*, 2d ed. (Philadelphia, 1997)

⁴ Örnekler için bk. W. Heyd, *Histoire du commerce du Levant au Moyen-Age* (Leipzig, 1885-86; yeni baskı, Amsterdam (1959), 1:220; Heinrich Kretschmayr, *Geschichte von Venedig* (Gotha, 1905), 1:261; Ferdinand Chalandon, *Les Comnène. Etudes sur l'empire Byzantine aux XIe et XIIe siècle* (Paris, 1912), 2: 592; Francesco Cognasso, *Partiti politici e lotte dinastiche in Bisanzio alla morte di Manuele Comneno*, (Turin, 1912), ss. 294-96.

⁵ Yinelemeler ve farklılıklar için diğerlerinin yanı sıra bk: Silvano Borsari, "Il commercio veneziano nell'impero bizantino nel XII secolo", *Rivista storica italiana* 76 (1964): 982-1011, bilhassa ss. 1007-8; Charles M. Brand, *Byzantium Confronts the West, 1180-1204* (Cambridge, Mass., 1969), ss. 196, 366, n. 5; Louise Buenger Robbert, "Venice and the Crusades", içinde *A History of the Crusades*, ed. K. M. Setton (Madison, Wis., 1985) 5:409; Donald M. Nicol, *Byzantium and Venice: A Study in Diplomatic and Cultural Relations* (Cambridge, 1988), ss. 100-103, 108-10.

darbesine karşı çıktılar. Halk onları reddetti.⁶ Doge'un pozisyonunu fark eden Manuel Komnenos, Michiel'i akıllıca bir şekilde barış olasılığını öne sürerek oyaladı. Doge, vebaya yakalanmış filosuyla Venedik'e dönmek zorunda kalmadan önce Konstantinopolis'e üç elçilik gönderdi. Üç elçi de Venediklilere barış olasılığı konusunda güvence veren ve onları başka bir heyet göndermeye çağıran Bizans elçileriyle geri döndü. Her halükârda Venedikliler buna razı oldular.⁷

Yeni Doge Pietro Ziani (1172-1178), halkın isteğiyle Doge'un eylemleri arasında tampon oluşturan yeni bir anayasaya göre seçilen ilk kişi oldu. Ziani'nin Bizans ile savaş dışında her türlü yolla barış yapma yetkisi vardı.⁸ 1173'te Vitale Dandolo (gelecekteki Doge'un babası) Manasse Badoer ve Vitale Falier'i müzakerelerde bulunmak amacıyla Konstantinopolis'e gönderdi. Bu şimdikiye kadar gönderilen dördüncü elçilikti.⁹

Ziani, Manuel'in Venedik'e karşı hareket etmeyi bırakmadığının oldukça farkındaydı. İmparator, İtalya'nın Adriyatik kıyıları boyunca uzanan limanlarının kontrolünü ele geçirmenin yollarını arıyordu; böylece Bizans'ın Dalmaçya'daki toprakları ile birleştiğinde Venedik'in Akdeniz bağlantısını kesebilecekti. Kızı Maria ile olan evlilik vaadinden vazgeçerek, II. William'ı çoktan bırakan Manuel, Maria'yı Frederick'in oğlu ve varisi olan Henry ile evlendirerek I. Frederick Barbarossa ile yeni bir ittifak kurmaya çalıştı¹⁰. Bu müzakereler suya düştüğünde Frederick, Mainz'li Christian'a Bizans'ın kalesi olan Ancona'yı muhasara etme emri verdi.¹¹

Bu Ancona'nın Bizans tarafından Venediklilerin çıkarlarına karşı kullanılmasına ilk izin verisi değildi. İki şehir arasındaki kavga, Doge Pietro Polani'nin (1129-1148) Ancona'ya komşu bir liman olan Fano kentinden yardım çağrısına cevap verdiği 1141 yılına dayanıyordu. Venedik'in koruması

⁶ Thomas F. Madden, "Venice and Constantinople in 111 and 112: Enrico Dandolo's Attitude Towards Byzantium", *Mediterranean Historical Review* 8 (1993): 166-85, bilhassa ss. 172-74.

⁷ *Historia ducum veneticorum*, MGH, SS, 14:79-80; Andrea Dandolo, *Chronica per extensum descripta*, ed. E. Pastorello, içinde *Rerum Italicarum Scriptores* (Bologna, 1938), 12, part 1, s. 252; Roberto Cessi ve Fanny Bennato, ed., *Venetiarum historia vulgo Petro Iustiniano Iustiniani filio adiudicata* (Venice, 1964), ss. 120-21.

⁸ Madden, "Venice and Constantinople in 1171 and 1172", ss. 177-78.

⁹ Dandolo, *Chronica per extensum descripta*, s. 260.

¹⁰ Paul Magdalino, *The Empire of Manuel I Komnenos, 1143-1180* (Cambridge, 1993), ss. 93-94.

¹¹ A.g.e.; Antonio Carile, "Federico Barbarossa, i Veneziani e l'assedio di Ancona del 1173. Contributo alla storia politica e sociale della città nel secolo XII", *Studi Veneziani* 16, (1974): 3-31, bilhassa ss. 17-25.

karşılığında Fano para ödedi ve Cumhuriyetle yakın bir ittifak kurdu.¹² Venedik'in gücünü İtalya kıyıları boyunca genişletmeye çalışmasından korkan Ancona, bir denge unsuru olarak gördüğü Bizans'a döndü. 1149'da Korfu'nun ortak Venedik-Bizans kuşatmasından kısa bir süre sonra Manuel, donanma komutanı olan Ioannes Aksoukhos'a, Ancona'ya geçmesini ve İtalya'da bir operasyon üssü kurmasını emretti. Venedikliler onu böyle bir eylemden vazgeçirmeye çalıştılar ancak sadece geciktirmede başarılı oldular. Geciktirme de yeterliydi. Bizans filosu yelken açtığı anda fırtınalar yüzünden parçalandı.¹³ 1157'de Manuel, Ancona'yı üs bölgesi olarak güvence altına almak için başka bir filo gönderdi. Kinnamos'a göre, İmparator sadece İtalya'da savaşa hazırlanmakla kalmadı, aynı zamanda "kötü niyetli ve inatçı" Venediklileri "hizaya" getirmeye çalıştı¹⁴. 1171'de Venediklilerin ele geçirilmesinden sonra Ancona'nın, Venedik'e karşı korsanlık faaliyetleri başlattığına dair bazı kanıtlar var.¹⁵ Bu sebeple, Doge Ziani'nin 1173'te Almanlara şehri kuşatmalarına yardımcı olmak için 40 kadirga göndermesi şaşırtıcı değildir.¹⁶

1174 baharında Doge Ziani'nin Konstantinopolis'teki elçilerinin tekrar oyalandığı açıldı. Manuel, hem II. William'ı hem de I. Frederick'i uzaklaştırmayı başardığından, Doge eski müttefiki olan Manuel'i uzlaşmaya zorlamak için Bizans'ın düşmanlarına yardım etmekle tehdit etmeyi planladı. Frederick ile resmi bir anlaşma, Venedik'in Lombard şehirlerinin desteği göz önüne alındığında sorunluymuş ancak Normanlar, Venedikliler ile anlaşmaktan fazlasıyla mutluydular.

¹² Gino Luzzatto, "I piu antichi trattati tra Venezia e le citta marchigiane, 1141-1345", *Nuovo Archivio Veneto* 11 (1906): 5-91, bilhassa ss. 43-47; Dandolo, *Chronica per extensum descripta*, s. 239; Carile, "Federico Barbarossa", s. 17.

¹³ John Kinnamus, *Epitome rerum ab Ioanne et Alexio Comnenis gestarum*, ed. A. Meineke (Bonn, 1836), s. 102; Ralph-Johannes Lillie, *Handel und Politik zwischen dem byzantinischen Reich und den italienischen Kommunen Venedig, Pisa und Genua in der Epoche der Komnenen und der Angeli* (1081-1204) (Amsterdam, 1984), ss. 408-10; Magdalino, *Empire of Manuel I Komnenos*, s. 54.

¹⁴ Kinnamus, *Epitome rerum ab Ioanne et Alexio Comnenis gestarum*, s. 170; Paolo Lamma, *Comneni e Stauffer. Ricerche sui rapporti fra Bisanzio e l'Occidente nel secolo XII* (Rome, 1955-57), 1:254-61. Magdalino, İtalya'daki savaşın gerçekten Manuel'in planı olduğundan şüphelidir ancak İmparatorun, Venedik'in genişlemesine karşı bir kontrol sağlamak istediğini kabul eder. (*Empire of Manuel I Komnenos*, s. 61.)

¹⁵ Carile, "Federico Barbarossa", ss. 17-25.

¹⁶ *Historia ducum veneticorum*, s. 81; Dandolo, *Chronica per extensum descripta*, s. 261. Ancona kuşatması hakkında daha fazla bilgi almak için David Abulafia'nın muhteşem makalesine bakınız: "Ancona, Byzantium and the Adriatic, 1155-1173", *Papers of the British School at Rome* 52 (1984): 195-216.

Manuel'i bir Venedik-Norman ittifakı olasılığıyla kışkırtmak için Ziani, Enrico Dandolo ve Giovanni Badoer'i William'ın Sicilya'daki sarayına gönderdi.¹⁷ Ancak elçiler oraya hiç ulaşamadılar. Güneye doğru yaptıkları yolculuk esnasında Dandolo ve Badoer, Enrico'nun babası ve Giovanni'nin akrabasının da içinde bulunduğu eski Konstantinopolis heyeti ile karşılaştılar. Bu heyet büyük umutlar ve barışın yaklaştığını vaat eden yeni imparatorluk elçilerini yanlarında getirmişti.¹⁸ Burada Venedik'in diplomatik önceliklerini açıkça görebiliriz. Her ne kadar Dandolo ve Badoer, Sicilya ile bir antlaşma müzakere etmek için gönderildilerse de Bizans ile barış umutları doğunca, anında görevlerini bir kenara bıraktılar. Venediklilerle beraber Manuel de resmi bir görüşmeye mecbur oldu. Mülklerinin geri verilmesini ve kazançlı konumlarının iade edilmesini istediler; ancak hepsinden önemlisi sevdiklerini geri almak istediler. Binlercesi yıldan yıla hapisanelerde çürümeye devam etti.¹⁹

Doge Ziani'nin, Manuel'in son elçilerinin onlardan önce gelenler kadar etkisiz olduğunu görmesi uzun sürmedi. Her ne kadar tarihçiler bu olayı kaydetmemiş olsalar da kanıtlar Temmuz veya Ağustos 1174'te Ziani'nin, Enrico Dandolo ve Manasse Badoer'i II. William ile müzakere etmek için gönderdiğini gösteriyor. Temmuz ayında, Enrico Dandolo'nun kardeşi Andrea, Venedikli tüccar Romano Mariano'nun o yılın Noel'ine kadar olan fonlarını toplaması için ona yetki verdi²⁰. Enrico daha sonra Manasse Badoer ile İskenderiye'ye yelken açtı ve Eylül ayında Mısır limanına ulaştı²¹. Venedik'e dönmeye hazırlanan Mariano, iki ay daha vadesi olmasına rağmen, Andrea Dandolo'nun iki yüz bezant yatırımını kırk bezant faiziyle birlikte

¹⁷ Dandolo, *Chronica per extensum descripta*, s. 260. David Abulafia, Normanlarla olası bir anlaşmayı Bizans ile barışa alternatif olarak görüyor, çünkü ilki ikincisini imkânsız hale getirecekti. (*The Two Italies: Economic Relations between the Norman Kingdom of Sicily and the Northern Communes* (Cambridge, 1977), s. 142). Diğer taraftan bu yorum anlaşmanın özellikleriyle örtüşmemektedir.

¹⁸ Dandolo, *Chronica per extensum descripta*, s. 260.

¹⁹ Akademisyenler bu çok insani ve güçlü dinamiği sıklıkla görmezden gelirler. Bk. Ludwig Streit, "Venezia e la quarta crociata" (*Archivio Veneto* 8, 1878; 50-94, 239-71, bilhassa s. 78.), Streit, Venediklilerin Bizans ile barışı sürdürme nedenlerini ilk olarak maddi kayıplarını telafi etme arzusu ikinci olarak da kan davasını daha uygun bir zamanda devam ettirme isteği olarak sıralar. Ayrıca bk. Brand, *Byzantium Confronts the West*, s. 16. Michael Hendy, 20.000 Venediklinin Bizans esareti altında olduğunu tahmin etmektedir. (*Studies in the Byzantine Monetary Economy*, Cambridge, 1985, s.593-94.)

²⁰ Raimondo Morozzo della Rocca and Antonio Lombardo, *Documenti del commercio veneziano nei secoli XI-XIII* (Rome, 1940), 1:251-52, n. 256.

²¹ Manasse Badoer, Eylül 1174'te Enrico'nun kardeşinin parasını toplamasında bir tanık olarak hizmet etmiştir. (A.g.e., 1:251-52, n. 256)

Andrea'nın kardeşine ödemekten çekinmedi.²² Dandolo ve Badoer kışı İskenderiye'de geçirdiler.²³

Dandolo'nun Mısır seyahatini anlatan ticarî belgeler, genellikle gelecekteki Doge'un bir iş adamı olarak Akdeniz'de kâr arayışıyla seyahat ettiğinin kanıtı olarak görülüyor.²⁴ Yine de bu işlemin dışında, Dandolo'nun doğudaki herhangi bir ticari faaliyete giriştiğine dair bir kanıt yok. İki ay sonra Venedik' de ödenecek parayı toplamak için Akdeniz'i dolaşmak, anlaşılacak bir ticarî işlem değildir. Dandolo'nun İskenderiye'ye seyahatinin nedeni bu olamazdı.²⁵ Manasse Badoer'in Dandolo'ya eşlik etmesi, bu iki adamın son diplomatik faaliyetlerinden bu kadar çabuk vazgeçmediğini kuvvetli bir şekilde gösteriyor. Ancak eğer öyleyse, neden İskenderiye'ye yelken açıyorlar? Çünkü, basitçe söylemek gerekirse, orası Sicilya Kralını bulmayı umdukları yer idi. Dandolo ve Badoer, Venedik'ten ayrıldıklarında, II. William, Kudüs Kralı Amalrik ile birlikte şehre yapılan bir saldırıya katılmak üzere İskenderiye'ye gidiyordu.²⁶ Ancak Dandolo ve Badoer, İskenderiye'ye vardığı zaman, II. William'dan geriye kalanlar onun etkileyici donanmasının ve onur kırıcı ricatının hikayeleriydi.²⁷ Görünüşe göre Enrico Dandolo bir kez daha Sicilya kralı ile buluşmayı başaramadı.²⁸

Venedik'e döndüğümüzde, imparatorluk ile olan görüşmeler beyhude düzenini devam ettiriyordu. En sonunda Doge, imparatorluk temsilcilerine olan sabrını yitirince, onu doğrudan imparator ile görüştürecektir başka bir heyet göndermeye çağırdılar. Ziani, Enrico Navigaioso'nun yanı sıra Enrico Dandolo'nun babası Vitale'i (şimdi seksenlerin sonlarında veya doksanların başındaydı) tekrar göndermeyi kabul etti²⁹. Konstantinopolis'te Dandolo ve

²² A.g.e.

²³ Thomas F. Madden, "Enrico Dandolo: His Life, His Family and His Venice before the Fourth Crusade" (Doktora tezi, University of Illinois at Urbana-Champaign, 1993), ss. 99-102.

²⁴ Örneğin: Giorgio Cracco, s.v. "Dandolo, Enrico", *Dizionario biografico degli Italiani*.

²⁵ Mariano Ocaik 1175'e kadar Venedik'e döndü. (Morozzo della Rocca and Lombardo, *Documenti*, 1:258-59, ss. 263-264.) Ekim ayının sonunda yelken açmış olmalı, muhtemelen kasımda Venedik'e varacak.

²⁶ William of Tyre, 21, 3, *Corpus Christianorum, Cont. Med.*, 63A:963; *Annales Pisani*, MGH, SS, 19:266; Beha Ed-Din, *Life of Saladin* içinde the Library of the Palestine Pilgrims Text Society (London, 1867), 13:67; Ferdinand Chalandon, *Histoire de la domination normande en Italie et en Sicile* (Paris, 1907), 2: 394-97; Rene Grousset, *Historie des croisades et du royaume franc de Jerusalem* (Paris, 1935), 2:617-19; Michele Amari, *Storia dei musulmani di Sicilia*, 2d ed. (Catania, 1938), 3, part 2, ss. 515-24.

²⁷ Kuşatmanın tarihi için bk. Chalandon, *Histoire de la domination normande*, 2: 396-97

²⁸ Madden, "Enrico Dandolo", ss. 94-99.

²⁹ Dandolo, *Chronica per extensum descripta*, s. 260; *Historia ducum veneticorum*, s. 81; Marino Sanudo, *Le vite dei dogi*, ed. Giovanni Monticolo, içinde *Rerum Italicarum Scriptores* 22, part 4 (Citta di Castello, 1900), s. 286.

Navigaioso alışlageldiği üzere göz ardı edildiler. Huzura kabul beklerlerken, Vitale Dandolo öldü ve Konstantinopolis'e gömüldü (tıpkı oğlunun 1205'te gömüleceği gibi; bununla birlikte ne aynı görkem olmuş ne de Ayasofya gibi muhteşem bir mezar yeri seçilmiştir). Navigaioso ayrılmaya hazırlanırken, kendisine onunla birlikte Haziran 1175 civarında vardığı Dukalık Sarayına gitmek üzere adetten yeni elçiler verildi.³⁰

Venedikliler, II. William ile görüşmeyi iki kez denediler ve ikisinde de başarısız oldular. Son Bizans elçileri lagüne vardıktan kısa bir süre sonra Doge Ziani, gelecekte doge olacak olan Orio Mastropiero'nun liderliğindeki bir elçilik heyetini Sicilya sarayına gönderdi. Ziani, Bizanslılara, Venedik'in imparatorluğa karşı amaçlar güden Normanlarla bir ittifak müzakere edeceğini bildiren bir gösteri yaptı. Manuel'in elçileri şaşkırdılar ya da en azından öyle davrandılar ve Ziani'ye elde ettiklerinden emin oldukları barışı bozabilecek bu müzakerelerden imparatoru bilgilendirmek üzere Konstantinopolis'e ilave elçiler göndermesi için yalvardılar. Doge yine razı oldu.³¹

Manuel'in, Venedik'in Sicilya ile yaptığı müzakerelerden elçilerinin önerdiği kadar endişe duyduğu görülmez. Venedik kaynaklarına göre, elçilik imparator tarafından kötü muameleye maruz kalmış, akabinde yeni bir Bizans elçi grubu olmadan lagüne geri dönmüştür. Eylülde Venedik, Normanlar ile bir anlaşmayı nihayetlendirerek, iyi bir tehditte bulundu. Sicilya elçileri Venedik'e döndüklerinde, II. William'dan aldıkları sıcak karşılamayı, Manuel Komnenos'un temsilcilerinin sunduğu ardı arkası kesilmeyen gecikmelerle karşılaştırdılar. Evrensel bir onay ile Doge Ziani, Bizans elçilerini kovdu ve onları Konstantinopolis'teki efendilerine geri gönderdi.³²

Niketas Khoniates'in aktardığına göre Manuel, Venedik-Norman anlaşmasından o kadar tedirgin olmuştu ki derhal bütün Venediklilerin serbest bırakılması emrini verdi ve 1500 altın poundluk kayıplarını geri ödemeyi kabul etti.³³ Şimdi hiç kimse Niketas'ın Manuel'in eylemlerini tarihlendirmesini kabul etmiyor, ancak çoğu kişi anlaşmanın, Manuel'i 1179'da mahkumların çoğunun serbest bırakılması ve prensipte kayıplarının

³⁰ Dandolo, *Chronica per extensum descripta*, ss. 261-62.

³¹ A.g.e., s. 262.

³² A.g.e.

³³ Nicetas Choniates, *Historia*, ed. Jan-Louis van Dieten içinde *Corpus Fontium Historiae Byzantinae*, II, part 1, ss. 173-74.

ödenmesinin kabulü ile neticelenen daha ciddi müzakerelere girmeye zorladığını kabul ediyor.³⁴

Ve yine de 1175 anlaşmasının daha yakından incelenmesi bu senaryo ile ilgili problemleri ortaya çıkartmaktadır. Normanlarla yapılan anlaşma, Ziani'nin iddia ettiği kadar büyük değildi. Bunun yerine 1154'te iki güç arasında hazırlanan daha önceki bir anlaşmanın yenilenmesinden başka bir şey değildi. Önceki anlaşmaya yapılan referanslar dışında 1175 anlaşmasının ifadesi öncekinin birebir kopyasıdır. Belgenin büyük kısmı, Venedik'in Adriyatik'teki hakkı ve her iki gücün de birbirlerinin vatandaşlarına ve etki alanlarına saygı duyacaklarına dair güvence ile ilgilidir. Ancak yeni anlaşma hiçbir şekilde Bizans'a karşı bir ittifak değildir. Gerçekten de imparatorluk ve Venedik arasında var olan savaş durumuna karşın, Cumhuriyet hâlâ Bizans İmparatorluğu'nu savunan Venedik savaş gemilerini anlaşma şartlarından muaf tutan bir maddeyi korudu³⁵. O halde 1175 anlaşmasının Bizans açısından bir anlamı yoktu. Sadece Bizans'a karşı bir ittifak değil, imparatorluğun savunması için özel hükümler vardı.

Manuel, İtalya ve ötesindeki hemen hemen her sarayda mükemmel bir ajan ağına sahipti.³⁶ II. William ile yaptığı müzakerelerin ve anlaşmaların, onu Venedik ile barışa zorlamayı amaçlayan bir blöf olduğunu fark etmesi uzun sürmezdi. Yine de göreceğimiz gibi Niketas Khoniates, fazlasıyla kötülenen pasajında iddia edildiği kadar hatalı değildi. Anlaşmanın haberi muhtemelen Manuel'i, 1175'te bazı Venediklileri hemen serbest bırakması için harekete geçirdi. Ancak İmparator Venedik ve William arasındaki bu etkisiz anlaşmanın ayrıntılarını öğrendikten sonra bu salıvermeler duracaktı.

Peki ya 1179'da mahkûmların serbest bırakıldığı ve ilişkilerin yeniden kurulduğu varsayımı? 1175 ve 1179 arasında çok şey yaşandı. Manuel'in doğudaki seferi, 1176'da küçük düşürücü bir yenilgiyle sonuçlandı. Sonraki yıllarda Venedik, Frederick ve Papalık arasında bir barışa aracılık ederek,

³⁴ Örneğin Enrico Besta, "La cattura dei Veneziani in Orient eper ordine dell'imperatore Emanuele Comneno e le sue conseguenze nelle politica interna ed esterna del Comune", *Antologia Veneta* 1 (1900): 35-46, 111-23, bilhassa s. 115; Freddy Thirlet, *La Romanie venitienne au moyen age* (Paris, 1959), s. 53; Brand, *Byzantium Confronts the West*, s. 20; Ostrogorsky, *History of the Byzantine State*, s. 389, n. 2; Lillie, *Handel und Politik und Genua*, ss. 516-18; M. Martin, "The Venetians in the Byzantine Empire before 1204", *Byzantinische Forschungen* 13 (1988): 201-14, bilhassa s. 213; Silvano Borsari, *Venezia e Bisanzio nel XII secolo. I rapporti economici* (Venice, 1988), ss. 23-24; Nicol, *Byzantium and Venice*, s. 101.

³⁵ *Urkunden zur alteren Handels- und Staatsgeschichte der Republik Venedig*, ed. G. L. Fr. Tafel ve G. M. Thomas (Vienna, 1856-57; yeni baskı Amsterdam, 1967) (Bundan sonra TTh.), I:172-74. David Abulafia anlaşmayı tartışırken bu maddeyi doğru bir şekilde not eder ancak önemini görememektedir.

³⁶ Magdalino, *The Empire of Manuel I Komnenos*, ss. 83-87, vd.

Manuel'i tüm Batılı güçlerden izole etti. Bu kesinlikle Manuel'in Venedik ile uzlaşmasına yol açabilirdi, ancak Donald Queller'in ısrarla sorduğu gibi, "kanıt nerede?". Niketas'ın, Manuel'in tüm Venedikli mahkûmları serbest bıraktığı ve 1175'ten kısa bir süre sonra kayıplarını tazmin etmeyi kabul ettiği ifadesinin yanı sıra, bu kadar erken bir barış için kaynaklarda çok az destek var. En eski Venedikli tarihçiler, barışın sadece imparator I. Andronikos Komnenos (1183-1185) yönetimi altında sağlandığını bildirmekte hemfikirdirler.³⁷ 1179'da bir tür barış ya da en azından ilişkilerin rahatladığına dair modern iddia, esas olarak Raimondo Morozzo della Rocca ve Antonio Lombardo ciltlerinde yayınlanan ticarî belgelere dayanmaktadır. Silvano Borsari, Donald Nicol, Charles Brand, Ralph-Johannes Lilie ve diğerleri 1179'da imparatorluktaki Venedikli tüccarların faaliyetlerindeki ani artışın, lagün vatandaşlarının önemli bir kısmının aniden özgür olduğunu gösterdiğini öne sürerler.³⁸

Bununla birlikte belgeler bu tezi desteklememektedir. Yayınlanan belgelerin İtalyanca başlıkları, 1179'da Bizans İmparatorluğu'ndaki Venedikliler için önemli bir şeyin gerçekleştiğinden şüphelenilmesine yol açabilir. Ancak bu belgeler başka bir konudur. Bu belgeler toplamda altı tanedir. Birincisi, 1168'de Konstantinopolis'te ödünç alınan paralar için Venedik'te bir borcun transferini kaydeder.³⁹ Ne bu bir yıllık kredinin 1171'den önce neden ödenmediğinden bahsedilir ne de 1179'da belge hazırlandığında borçlunun orada mevcut olduğuna dair bir öneri vardır. Bilakis, söz konusu devasa bir borç olduğu için, not sahibinin Bizans hapishanesindeki bir borçludan tahsil edemediği bir sorumluluğu kaldırmak istemesi daha muhtemel görünüyor.

Nisan ve Ağustos 1179'da hazırlanan sonraki iki belge, Vitali Voltani ve Sisinulos ailesinin bazı fertleri arasında 1171 öncesinde Konstantinopolis'te yapılan devasa anlaşmalara ilişkin Venedik'te gerçekleştirilen ticarî işlemlerin kaydını tutar⁴⁰. Hapishanede bulunan ya da yakın zamanda serbest bırakılan taraflardan hiçbir bahis yoktur. Aslında diğer ticarî belgelerden, Vitale Voltani ve Sisinulos ailesinin bazı üyelerinin 1176'da Thebai'de ticaret yapan özgür

³⁷ Dandolo, *Chronica per extensum descripta*, s. 266; *Venetiarum Historia*, s. 129 (*Historia ducum veneticorum* s. 90.) Marino Sanudo uzlaşmayı kesin olarak tarihlendirmez ancak doğru bir şekilde onu Orto Mastropiero'nun yönetimine ve 1182 olaylarının hemen öncesine yerleştirir. (*Vitae ducum veneticorum*, ed. L. A. Muratori, içinde *Rerum Italicarum Scriptores* 22, Milan 1733, 521)

³⁸ Yukarıya bk. n. 34.

³⁹ Morozzo della Rocca and Lombardo, *Documenti*, 1:298-99, no. 303.

⁴⁰ A.g.e., 1:300-2, 304-5, no. 305, 308

insanlar olduklarını öğreniyoruz. Bu nedenle 1179'da serbest bırakılmış olamazlar.⁴¹

Kasım 1179'da yapılan dördüncü belge, ölmekte olan bir adamın vasiyetini duyan Sparta'daki Venediklilerin ifadesini kaydeder. Diğer taraftan belge, bu Venediklilerin ne zaman Sparta'da olduklarından ya da tarafların herhangi birinin hapsedildiğinden bahsetmez.⁴²

Beşinci belge Kasım 1179'da düzenlenmiştir. Belgede Pietro Michiel, 1171'de Almyros'tan Konstantinopolis'e yelken açan Domenico Barbaromano ile bir gemide olduğunu ifade etmektedir. Konstantinopolis'e vardıklarında Barbaromano geminin yarısını ve yükünü sattı. Birkaç gün sonra Barbaromano, toplu tutuklama esnasında Bizans yetkilileri tarafından yakalandı ve hapsedildi. 12 altın bezant dışında her şeyi kaybetti.⁴³ Michiel, kendisinin tutuklandığını belirtmez ve tutuklanmadığını ima ediyor gibi görünür. Şüphesiz, Venedik'te bir belge çoğaltımı için uzman olarak görev yaptığı Mart 1176'da özgürdü.⁴⁴

1179'daki ticarî belgelerinden sadece biri, yakın zamanda esaretten serbest bırakılan birine atıfta bulunmak için makul bir şekilde yorumlanabilir. Bu da Viviano Falier'in 1170 ve 1171'in başlarında Sparta'da Pangratio Barbo'dan aldığı borcun geri ödemesinin kayıdır.⁴⁵ Ancak de burada bile, Falier'in özgürlüğünü yeniden kazandığına dair bir kanıt yok. Borcunu ödemesi için gerekli olan fonları tahakkuk ettirmek birkaç yılını almış olabilir.

Venedikli mahkûmların 1179'da serbest bırakılmasının kanıtı olarak yaygın bir biçimde kullanılan altı belgeden üçünde yer alan adamlar, aslında 1176'da özgür olan kişilerdir. Diğer üçü, özellikle diğer olaylarla kolayca açıklanabildiklerinde, bir tez oluşturmak için ikna edici bir kanıt dizisi oluşturamaz. Bununla birlikte, bu belgelerin açıkça ortaya koyduğu şey, 1171'de Bizans İmparatorluğu'nda bulunan en az birkaç Venediklinin, 1176'da Venedik'te özgür insanlar olduğudur. Bu Manuel Komnenos'un, Venediklilerin Normanlar ile yaptığı anlaşmayı ilk duyduğu andan sonra 1175'te serbest bıraktığı kişiler arasında olabileceklerini gösteriyor. Bu hipotez kusurlu da olsa, Niketas'ın ifadesiyle daha da desteklenmektedir. Durum ne olursa olsun, 1179'daki anlaşma için iyi bir kanıt yoktur. Aslında tüm kanıtlar tamamen aksi yöndedir. Venedik'in 1180'de Pisa ile yaptığı bir anlaşmada, Venedikliler, Bizans ile devam etmekte olan savaşlarına atıfta

⁴¹ A.g.e., 1:267-71, no. 273-75.

⁴² A.g.e., 1:307-8, no. 311.

⁴³ A.g.e., 1:309, no. 313.

⁴⁴ A.g.e., 1: 258-59, no. 264.

⁴⁵ A.g.e., 1:309-11, no. 314.

bulundular.⁴⁶ 1181'de Venedik'te hazırlanan ticarî bir belgede Giacomo da Molin ve Filippo da Molin, Venedik ile Konstantinopolis arasında barış yapıldıktan bir yıl sonra Guido Valeresso'ya borçlarını ödeyeceklerine dair yemin ettiler.⁴⁷ O halde 1181 gibi geç bir tarihte, açıkça tanınan bir barış yoktu.

Doge Orio Mastropiero'nun 1184 ilkbaharında, I. Andronikos'a Enrico Dandolo (gelecekte doge olacak), Pietro Ziani (doge olacak olan başka bir isim) ve Domenico Sanudo'nun başkanlığında bir elçilik gönderdiği neredeyse herkes tarafından kabul edilmektedir. Elçilerin anlayışlı bir imparator ile karşılaştıkları iddia ediliyor. Andronikos yaklaşmakta olan Norman saldırısına karşı bir deniz ittifakını ihtiyaç duyuyor ve onları kazanmak için bir anlaşma yapmayı istiyordu. Venedik mahallesindeki mülk sınırları ya da imparatorluğa askeri yardım konularında anlaşmaya varılamadı ancak buna rağmen I. Andronikos, Venedik'e 1171 olaylarını tazmin için 1500 pound altın ödemeye söz verdi. 100 poundluk bir ön ödeme yaptı ve taksit ödemelerine devam edeceğine dair söz verdi ancak ölümü onu sözünü tutmaktan alıkoydu.⁴⁸

Bu hikâyenin tekrarlanmasındaki kesinliğe rağmen, müzakerelerin konusu, anlaşmanın özellikleri veya elçiliğin kendisi hakkında çok az kanıt var. Ocak 1183'ten itibaren, katılımcıların 1171'de tutuklandıklarını ve o zamandan beri hapisnede olduklarını açıkça belirttikleri ilk ticarî ve özel belge hazırlandı⁴⁹. O zaman Andronikos henüz imparator değildi. Yine Bizanslılar için olduğu gibi Venedikliler için de Andronikos'un yakında naipliğini kendisi için bir imparatorluk tacına dönüştüreceği açıktı. Andronikos'un Normanlar, Ceneviz ve Pisalılara karşı deniz yardımı alma konusundaki güçlü arzusu göz önüne alındığında, Venedik'e dönmesi şartı koyucu değildir. Venedik'in ne istediğini Bizans her zaman biliyordu: Vatandaşlarının serbest bırakılması ve mülklerinin geri verilmesi. Bunlar Venedik'in tartışabileceği konular değildi.

⁴⁶ Giuseppe Miller, ed., *Documenti sulle relazioni delle città toscane coll'Oriente cristiano e coi Turchi fino all'anno MDXXXI* (Florence, 1879), s. 116.

⁴⁷ Morozzo della Rocca and Lombardo, *Documenti*, 1: 343-44, no 348.

⁴⁸ C. M. Brand, *Byzantium Confronts the West*, ss. 196-97; Lillie, *Handel und Politik zwischen dem byzantinischen Reich und den italienischen Kommunen Venedig, Pisa und Genua*, ss. 549-50; Cracco, s.v., "Dandolo, Enrico", *Dizionario biografico degli Italiani*, s. 451.; Nicol, *Byzantium and Venice*, ss. 108-9. Nicol, Doge'un Enrico Dandolo'yu, onun Bizanslılara karşı sert olabileceğine güvenebileceği için seçtiğini iddia edecek kadar ileri gider. II. Isaacios'un kabul ettiği geri ödeme programını Andronikos'a isnat ederek karışıklığa daha da katkıda bulunur. Bu hata muhtemelen bu eserden kaynaklanıyor: Horatio F. Brown, "The Venetians and the Venetian Quarter in Constantinople to the Close of the Twelfth Century", *Journal of Hellenic Studies* 40, (1920): 68-88, bilhassa s. 86.

⁴⁹ Morozzo della Rocca and Lombardo, *Documenti*, 1:332-33, 334-35, no. 336, 338.

Bilakis, iki güç arasındaki savaş durumunu sona erdirmek için gerekli olan asgari gerekliliklerdi. Kısacası, imparator (ya da naibi) bu şartları yerine getirene kadar başka konularda anlamlı müzakereler olamazdı. Onlarla bir an önce görüşmek Andronikos'un çıkarına oldu.

Mahkûmların serbest bırakılmasından öte naip neredeyse hemen sahipleri için Venedik mahallesini restore etti.⁵⁰ 1182'den önce imparatorlukta iş yapan Venedikliler, muhtemelen ilk dönen kişilerdi. Son değillerdi. Tüccarlar, çok iyi bildikleri Boğaz'daki kârlı şehre bir kez daha akın ettiler. 1183'de Konstantinopolis'teki varlıkları ile eve dönen Venedikliler, 1171'den beri ilk defa mülklerini yönetmeye başladılar. 1183 yazında Patrik Enrico Dandolo (ileride doge olacak olan Dandolo'nun amcası), yeğeni Giovanni'ye Konstantinopolis'teki patriklik mülklerini kiralaması için tam yetki verdi.⁵¹ Benzer şekilde Mayıs 1183'de Giovanni Basilio, vasiyetinde Bizans İmparatorluğu'ndaki mülklerinin bölünmesiyle ilgili ayrıntılı talimatlar verdi. Hatta imparatorun kayıplarını geri ödemesi için gereken süreyi bile ayarladı.⁵² Bu örnekler, Venedikli mahkûmların serbest bırakılmasının ve tazminat anlaşmasının 1182'nin ortalarında aynı anda gerçekleştiğini kuvvetle göstermektedir.

O halde Enrico Dandolo, Pietro Ziani ve Domenico Sanudo iki yıl sonra 1184'te Konstantinopolis'te ne yapıyorlardı? Barış yapmıyorlardı. Andronikos' dan almaları gereken bütün tavizler zaten daha önce kabul edilmişti. 1183 yılında hapsedilen Venedikliler eve dönerler. 1184' te, Konstantinopolis'te kendi mahallelerine yerleşen ve yeni ticarî sözleşmeler yapan Venedik tüccarlarını görüyoruz.⁵³ Dandolo ve meslektaşlarının imparatorla tanıştıklarına dair bir kanıt yok ancak muhtemelen görüştüler. Nicol, 1184 elçiliğinin gayri resmi bir anlaşmayı resmileştirmek için gönderildiğini savunuyor.⁵⁴ Bu oldukça makul, ancak resmi bir barış olmasaydı, 1184'te binlerce Venediklinin Konstantinopolis'e dönüp uzun vadeli sözleşmeler yapıp yapamayacağını ciddi olarak sorgulamalıyız.

Aslında belgeler bize Dandolo ve meslektaşlarının 1184'te Konstantinopolis'te ne yaptığını tam olarak söylüyor: Venedik topluluğuna

⁵⁰ İlk Venedikli mahkûmlar Ocak 1183'te sözleşmelere taraf olduklarından, Andronikos onları naipliği üstlenmesinden hemen sonra serbest bırakmış olmalıdır. Bk. Martin, "Venetians in the Byzantine Empire", s. 213. 1183 yazına ait aşağıdaki belgeler mahallenin aynı zamanda iade edildiğini gösteriyor.

⁵¹ Madden, "Enrico Dandolo", ss. 126-130.

⁵² Archivio di Stato di Venezia, Canc. inf., B. 8.

⁵³ Morozzo della Rocca and Lombardo, *Documenti*, 1: 343-45, no. 347,349.

⁵⁴ Nicol, *Byzantium and Venice*, ss. 108-9.

yardım eden Dukalık elçileriydiler.⁵⁵ Konstantinopolis'teki Venedik sakinleri, genellikle her iki taraf için de kabul edilebilir hâkimler seçerek kendi aralarındaki anlaşmazlıkları çözdüler. Bu mümkün olmadığında, davalar Venedik'teki Doge'a gönderiliyordu⁵⁶. Dukalık elçilerinin Konstantinopolis'e gönderilmesi, on yıldan fazla süren bir yokluğun ardından Venedik mahallesinin restorasyonuna özgü sayısız yasal anlaşmazlığın hızlı ve verimli bir şekilde ele alınmasına izin verdi. Kısacası bu işleri düzene koyma adına bir tedbirdi. Bu üç kişi Venedikliler arasındaki anlaşmazlıklara hakemlik yaptılar, elçi olarak hareket ettiklerine dair bir kanıt bulunmamaktadır.⁵⁷

Sonuç olarak, Venedik'in Normanlar ile müzakere etme amacı yeni bir askerî ittifak kurmak değil, Manuel Komnenos'a mahkûmları serbest bırakması için blöf yapmaktı. Bu neredeyse işe yaradı. Muhtemelen bazı Venediklileri serbest bırakmak için imparatoru harekete geçirdi ama hiçbir şekilde tamamı ya da çoğunluğu değildi. Manuel'in 1179'da Venedik ile anlaşmaya vardığına dair hiç yeterli kanıt yoktur. Barış, 1182'nin ikinci yarısında bir dönemde yani Andronikos kalan tüm mahkûmları serbest bıraktığında ve tazminat ödemesi yapmayı kabul ettiğinde yapıldı. Bir tür resmi anlaşma muhtemelen 1183'te imzalandı⁵⁸. 1184 baharında Dandolo, Ziani ve Sanudo, Boğaz'da görüldüklerinde barış yapılabilecek bir yıl olmuştu. Onlar da Guido Valeresso da bunu biliyordu. O senenin ağustos ayında Konstantinopolis'te Valeresso sonunda Giacomo da Molin'den ödeme talep

⁵⁵ Antonino Lombardo ve Raimondo Morozzo della Rocca, ed., *Nuovi documenti del commercio veneto dei sec. XI-XIII* (Venice, 1953), ss. 36-38, no. 33; ss. 39-40, no. 35.

⁵⁶ Borsari, *Venezia e Bisanzio*, ss. 57-58.

⁵⁷ Delil yetersizliğine rağmen Dandolo, Ziani ve Sanudo'nun sadece nezaketen imparatorla bir araya geldiği muhtemel görünüyor. Jadran Ferluga'ya göre bir dukalık yetkilisinin ilk vazifesi diplomasiydi, Venedikliler arasındaki anlaşmazlıklar çözmek ikinci bir roldü. (Veneziani fuori Venezia, içinde "Storia di Venezia", Rome, 1992, 1:705) Bununla beraber durum daha karmaşıktır. Venedikliler birbirinin yerine geçebilecek şekilde nuntius, ambascitor ve legatus kelimelerini kullandılar. Ayrım yapılmadan her üç terimin kullanıldığı örnek için bk. Dandolo, *Chronica per extensum descripta*, ss. 250, 21. Bu konuda daha geniş çaplı bir çalışma için bk. Donald E. Queller, *The Office of the Ambassador in the Middle Ages* (Princeton, 196), ss. 3-5. Bazı dukalık legatus'ları imparatorluk sarayında diplomatik faaliyetler yürütürken bazıları bunu yapmamıştır. Dandolo, *Chronica per extensum descripta*, s. 271.; TTh. 1:107-9, no. 49. Dandolo, Ziani ve Sanudo'nun elçilikleri durumunda, belgesel kanıtlar Venedikliler arasındaki anlaşmazlıklar için yargıç olarak birincil sorumluluklarına işaret eder.

⁵⁸ Bk. Borsari, *Venezia e Bisanzio*, s. 25; Lillie, *Handel und Politik zwischen dem byzantinischen Reich und den italienischen Kommunen Venedig, Pisa und Genua*, s. 549; Nicol, *Byzantium and Venice*, s. 109 Bunlar anlaşmanın varlığından şüphe ederler. Yine de 1189 chrysobullunun giriş bölümündeki ifade "que ultra eam ipsis promissa sunt ob causam, que in chrysobulo pro hiisdem edito notificantur" (TTh. 1:20, no LXXIV); Marco Pozza ve Giorgio Ravegnani, ed., *I trattati con Bisanzio, 992-1198* (Venice, 1993), s. 106. Bu I. Andronikos'un bir chrysobulluna da işaret edebilir. (A.g.e., s. 79, n. 3.)

Venedik'in Rehine Krizi...

etti. Venedik'in Bizans ile barışmasından bu yana bir yıl geçti ve Valeresso parasını istedi.⁵⁹

⁵⁹ Morozzo della Rocca and Lombardo, *Documenti*, 1:343-44, no. 348.